

UDK 323.1:316.723-021.463(497.7)

323.1:316.723-021.463(592.3)

КОМПАРАТИВНА АНАЛИЗА НА ПРАВНАТА РЕГУЛАТИВА И ПОЛИТИКИ ЗА ГРАДЕЊЕ НА НАЦИОНАЛЕН ИДЕНТИТЕТ И ЗА ПРОМОЦИЈА НА МУЛТИКУЛТУРАЛИЗМОТ ВО СИНГАПУРСКОТО И МАКЕДОНСКО ОПШТЕСТВО

Јорданка Галева

Доцент

dance.galeva@gmail.com

Апстракт

Земајќи го во предвид етничкиот состав на населението во Сингапур и Македонија, општествата на овие две држави може да се дефинираат како мултиетнички општества. Во согласност со составот и бројноста на населението во двете држави постои: една голема етничка заедница (Кинезите во Сингапур и Македонците во Македонија) и други не мнозински заедници (Малезијците, Индијците и група „други„ во Сингапур и немнозинските заедници во Македонија, од кои албанската е поголема и други помали како што се турската, српската, ромската, влашката и бошњачката немнозинска заедница). Иако и двете држави поаѓаат и се засноваат на граѓанскиот принцип, истите не го занемаруваат мултикултуралниот карактер на населението туку напротив промовираат политика за консолидација. Целта на овој труд е да направи компарација на уставните одредби на двете држави и на нивната политика за градење на идентитетот и политики за промовирање на мултикултурализмот, со крајна цел да се увиди кои се сличностите и разликите помеѓу сингапурскиот и македонскиот случај и што Македонија може да научи од сингапурскиот пример.

Клучни зборови: *Сингапур, Македонија, мултикултурализам, национален идентитет, азијатски вредности*

COMPARATIVE ANALYSIS OF LEGAL REGULATION AND POLICIES FOR BUILDING OF NATIONAL IDENTITY AND FOR PROMOTION OF MULTICULTURALISM IN THE SINGAPOREAN AND MACEDONIAN SOCIETY

Dance Galeva

Assistant professor

Abstract

Taking into consideration the ethnic composition, Singapore and Macedonia are defined as multiethnic societies. According to the composition and the size of the population in both countries, there are: one large ethnic community (the Chinese in Singapore and the Macedonians in Macedonia) and the other non-majority communities (in the case of Singapore, the Malaysian and Indian communities,

as well as other smaller communities included in the group of "Others ", while in the Macedonian case, it is the Albanian community, which is the most numerous of the non-majority and the Turkish, Serbian, Roma, Vlach and Bosniak non-majority communities). Based on civic principle both countries do not neglect the multicultural character of the population and promote policies for its consolidation. This paper aims, by comparing constitutional provisions and the policies for identity building and policies for promotion of multiculturalism of the both cases, to check what are the differences or similarities between Singaporean and Macedonian case and what Macedonia can learn from the Singapore example.

Key words: Singapore, Macedonia, multiculturalism, national identity, Asian values

Вовед

По својот етнички состав Сингапур и Македонија се дефинираат како мултиетнички држави. По составот и бројноста на населението, во деветте држави постои една голема етничка заедница, Кинезите во Сингапур и Македонците во Македонија, и други немнозински: во случајот со Сингапур тоа се малезиската и индиската заедница, како и други помали заедници кои се вклучени во групата "Others,, (Други), додека во македонскиот случај тоа се албанската заедница, која е најмногубројна од немнозинските, потоа турската, српската, ромската, влашката и бошњачката немнозинска заедница. Една од разликите помеѓу двата случаи се однесува на населението. Имено сите заедници во Сингапур имаат и своја матична држава, заради која причина основната цел од самото осамостојување на државата беше градење на заедничка сингапурски национален идентитет кој ќе го рефлектира мултикултуралниот карактер на општеството, но воедно ќе допирнесе до силни национални чувства. Во македонскиот случај по ова прашање имаме промоција најпрвин на македонскиот идентитет и се гарантира рамноправност и траен соживот со Албанците, Турците, Ромите, Власите и други националности. Од овие националности, две имаат своја матична држава, а две немаат. На овие четири подоцна се додадоа уште други две, српската и бошњачката и заедно со другите, беа дефинирани како делови од албанскиот народ, турскиот народ, влашкиот народ, српскиот народ, ромскиот народ, бошњачкиот народ. Задоволувајќи го граѓанскиот принцип преку термините „граѓани на Сингапур“ и „граѓаните на Република Македонија“ секако двете држави не го занемаруваат и мултикултуралниот карактер на населението и промовираат политики за негова консолидација. Трудот има за цел преку компарација на уставните одредби и политиките за градење на идентитетот и промоција на мултикултуралноста во двата случаи, да се увиди кои се разликите или сличностите и дали Македонија може да научи нешто од сингапурскиот пример.

1. Уставни одредби за заштита на мултикултурализмот

Сингапур

Државата Сингапур позната исто како и град-држава или „градот на Лавот,, се простира на островска површина од 697 км2, сместена во југоисточниот дел на Азија, односно јужно од малезискиот полуостров од кој е одделена со водите на Џохор, а северно од

Индонезија со која граничи преку водите на сингапурскиот теснец. Својата независност ја прогласува во 1965 година, со донесување на актот за измена на претходниот Устав¹. Имено, историјата на Сингапур е тесно поврзана со британската контрола и краток период со малзиската федерација. Британската контрола над островот официјално се воспоставува во 1819 година со склучување на договорот со Теменггонг и Султанот на Џохор и се потврдува со потпишување на договорот склучен со холанѓаните во 1824 година со кој се одредува британска контрола на териториите северно од сингапурскиот теснец и холандска контрола јужно од теснецот². Во 1867 година Сингапур поминува под контрола на Лондон, (добивајќи административна независност од Индија), додека во 1946 година се здобива со статус на автономна британска колонија. Со актот State of Singapore Act, донесен во британскиот парламент, колонијата добива автономија во владеењето, (освен во надворешната политика) и од 1959 година е автономна во рамките на Комонвелтот. Во 1963 година со Malaysia Agreement, Сингапур унилатерално прогласува независност и влегува во Малезиската федерација, (составена од Малезија, Саравак, Северен Борнео и Сингапур), а две години подоцна излегува од истата и со The Republic of Singapore Independence Act³ се прогласува за независна држава.

Според уставното уредување од 1965 година⁴, Сингапур е парламентарна република на чие чело стои Претседателот. Власта е поделена на извршна власт, предводена од премиер, законодавна власт која се спроведува од парламентот и судска власт со цврсто изграден судски систем. Во првиот дел од Уставот на Сингапур, насловен „Интерпретација,, се објаснува дека под терминот „граѓанин на Сингапур,, се подразбира секое лице, кое според одредбите на Уставот има статус на државјанство на Сингапур. Државјанството се стекнува на неколку начини, односно по раѓање, по потекло, со регистрирање или преку натурализација и истото е уредено во деветиот дел од Уставот. Според статистичките податоци од пописот спроведен во 2010 година⁵, вкупното население на Сингапур изнесува 5.075.700 жители од кои 1.305.000 се нерезидентно население, додека 3.771.700 жители се резиденти (од кои сингапурски граѓани се 3.230.700, додека 541.000 се водат како постајано население). По етнички состав на населението, 74,1% се кинези, 13,4% малезијци, 9,2% индијци и 3% се со друга етничка припадност.

Уставниот член 12 гарантира еднаквост пред законот и заштита од законот како и никаква дискриминација на граѓаните на Сингапур врз основа на религија, раса, потекло или место на раѓање во однос на секој закон или во назначување во која било служба или вработување во јавен орган, администрација на било кој закон кој се однесува на стекнување, чување или отуѓување на имот или воспоставување и вршење на трговски и деловни дејности, професија или вработување.

Иако 75% од населението припаѓа на една мнозинска група-кинеската, а 25% од населението се малезијци, индијци и други малцинства, во уставот постои посебен дел (13-ти) насловен „Општи одредби,, во кој член 152 го уредува прашањето за малцинствата и дава посебна позиција на Малезијците. Имено во овој член се одредува

---

¹The Constitution of Singapore Amendment Act (Act No. 8 of 1965)

² Kevin Tan, *The Singapore legal system*, NUS press, 1999, Singapore, pp.29-32

³The Republic of Singapore Independence Act (Act No. 9 of 1965) <https://sso.agc.gov.sg/Act/RSIA1965#pr1->

⁴Constitution of the Republic of Singapore, 9.08.1965 <https://sso.agc.gov.sg/Act/CONS1963#PIIV->

⁵Census of population 2010 advance census release, ISBN 978-981-08-6819-2, Department of Statistics, Ministry of Trade & Industry, Republic of Singapore <https://www.singstat.gov.sg/publications/cop2010/cop2010adr>

дека Владата има обврска постојано да се грижи за интересите на расните и верски малцинства во Сингапур и дека Владата ќе ги извршува своите функции на начин што ќе ја признае посебната позиција на Малезијците, кои се домородно население во Сингапур и соодветно на тоа Владата има одговорност за заштита, зачувување, поддршка, негување и промовирање на малајскот јазик и политички, образовни, верски, економски, социјални и културни интереси на малезијците. Покрај оваа, постои и посебна одредба за муслиманската религија која најмногу е проповедана токму од малезијците. Согласно податоците од пописот спроведен во 2010 година⁶, 44,2% од населението над 15 годишна возраст се будисти/таоисти (од кои 33,3 будисти, а 10,9 таоисти), 18,3% христијани, 14,7% муслимани, 5,1% хиндуси, 0,7% припадници на други религии, додека 17% не се изјасниле за никаква религија. Религиската припадност по етнички заедници е следната: 57% од кинезите се будисти или таоисти, 20% се христијани и скоро 22% се нерелигиозни. Кај Индијците, 59% се хиндуси, 22% се муслимани и 13% христијани, додека кај Малезијците пак 98,7% се муслимани, 1,1% се припадници на други религии. Во однос на ова прашање, членот 15 од Уставот го гарантира правото на исповед и практикување на сопствената религија и проповедање на истата, додека членот 153 одредува дека законодавноста преку создавање на закони треба да ги регулира религиските муслимански работи и основањето на Совет за советување на Претседателот за прашања поврзани со муслиманската религија.

Освен оваа одредба која директно е поврзана со малезиската етничка заедница, постои и одредба која дава посебен статус на малезијскиот јазик. Имено членот 153А го уредува прашањето на официјалните јазици и националниот јазик. Оваа уставна одреба одредува дека малезијскиот, мандаринскиот, тамилскиот и англискиот јазик се четири службени јазици во Сингапур, додека во точка два од истиот член се одредува дека национален јазик е малезијскиот јазик и римското писмо, но под услов дека на ниедно лице не смее да му биде забрането или да биде спречено да коирсти или да предава или да учи било кој друг јазик и дека ништо во овој член не го попречува правото на Владата да ја зачува и поддржува употребата и изучувањето на јазикот на која било друга заедница во Сингапур. Во однос на употребата на јазиците во Парламентот, член 53 одредува дека дебатите и дискусиите во Парламентот треба да се водат на малезиски, англиски, мандарински или тамил јазикот. Во однос пак на употреба на јазиците во образованието, според статистичките податоци од 2010 година⁷, 79,9% се описменети на англиски, додека 70,5% на два или повеќе јазици. Јазикот кои населението најчесто го користи дома е 35,6% мандарински, 32,3% англиски, 14,3% кинески дијалект, 12,2% малезиски, 3,3% Тамил јазикот и 2,3% други јазици. Оние кои најмногу го употребуваат Англискиот се индијците односно 41,6% наспроти 36,7% кои го употребуваат тамил јазикот. 32,6% од кинезите употребуваат англиски јазик, 47,7% мандарински, 19,2% кинески дијалект. Само 17% од Малезијците го употребуваат англискиот јазик, додека 82,7% го употребуваат сопствениот јазик.

Во однос на политичкото учество, членот 19Б предвидува дека изборот за функцијата Претседател е резервиран на онаа заедница, чие лице што припаѓа на таа заедница,

---

⁶Census of population 2010, Statistical Release 1 Demographic characteristics, education, language and religion, Singapore Department of Statistics

https://www.singstat.gov.sg/-/media/files/publications/cop2010/census_2010_release1/cop2010sr1.pdf

⁷Idem

немала претседателска функција во последните 5 мандати. Во точка 6 пак се дава објаснување што се подразбира под кинеската, малезиската и индиската заедница или други малцински заедници. Покрај ова, членот 39А предвидува дека законодавството со цел да обезбеди претставници во Парламентот од членовите на малезијската, индиската и други заедници, може да донесе одредби со кој Претседателот може да назначи изборна единица за секоја заедница, што значи: изборна единица каде најмалку еден кандидат во секоја група треба да припаѓа на малезијската заедница; изборна единица во која најмалку еден кандидат во секоја група треба да припаѓа на индиската или друга малцинска заедница. Покрај ова се основаат комитети кои проверуваат дали кандидатите припаѓаат на горенаведените заедници. Седмиот дел од Уставот го уредува прашањето на Претседателскиот совет за малцински прашања, основан во 1970 година⁸, односно 1973 година (кога го добива ова име) со задача покрај другото да врши испитување на целото законодавство со цел да се осигура дека нема никакви нерамноправности во однос на секоја расна и религиска заедница.

Македонија

Државата Македонија се простира на 25.430 км² територија на Балканскиот полуостров во југоисточниот дел на Европа. Таа е суверена, самостојна, демократска и социјална држава чија територија е неделива и неотуѓива. Како државен правен субјект, за прв пат, се конституира, на првото заседание на АСНОМ одржано на 2 август 1944 година како дел од Југословенската федерација. Како рамноправна федерална единица во рамките на федерацијата останува до 1991 година кога ја прогласува својата независност. Во ноември истата година го донесува својот прв Устав⁹ на независна држава во чија Преамбула се тргнува од историското културно, духовно и државно наследство на македонскиот народ и од неговата вековна борба за национална и социјална слобода и за создавање своја држава, а посебно од државно-правните традиции на Крушевската република и историските одлуки на АСНОМ и уставно-правниот континуитет на македонската држава како суверена република во Федеративна Југославија. Се конституира како национална држава на македонскиот народ во која се обезбедува целосна граѓанска рамноправност и трајно сожителство на македонскиот народ со Албанците, Турците, Власите, Ромите и другите националности кои живеат во Република Македонија, а со цел меѓудругото да се обезбеди мир и сожителство на македонскиот народ со националностите кои живеат во Република Македонија. Последователно оваа преамбула на Уставот од 1991 година, беше изменета два пати, со Амандманите од 2001 и 2019 година, и сега истата гласи: „Граѓаните на Република Македонија, Македонскиот народ, дел од Албанскиот народ, Турскиот народ, Влашкиот народ, Српскиот народ, Ромскиот народ, Бошњачкиот народ и други... во согласност со традицијата на Крушевската република и правни одлуки кои се наведени во прогласот на Асном до македонскиот народ за одржаното заседание и на Референдумот од 8 септември 1991 на кој се изрази волјата за создавање на самостојна

---

⁸Constitution (Amendment) Act 1969 (No. 19 of 1969), in force on 9 January 1970.

⁹ Устав на Република Македонија, Службен весник на РМ, бр.52 од 22 ноември 1991, Скопје
<http://www.slvesnik.com.mk/content/Ustav%20na%20RM%20-%20makedonski%20-%20FINALEN%202011.pdf>

суверена држава и Охридскиот рамовен договор, ја конституираат Република Македонија како самостојна суверена држава.,

Членот 9 од Уставот ја гарантира еднаквоста на правата и слободите на сите граѓани на Република Македонија, независно од полот, расата, бојата на кожата, социјалното и националното потекло, како и еднаквост пред Уставот и законите. Изразувањето на националната припадност пак претставува уставна темелна вредност заедно со соодветната и правична застапеност на граѓаните кои припаѓаат на сите заедници во органите на државната власт и во другите институции на сите нивоа. (член 8 и амандман 6). Правото на припадниците на заедниците за слободно изразување на идентитетот и особеностите на заедниците и употребата на симболите го гарантира членот 48, кој покрај ова одредува дека Републиката гарантира заштитата на етничкиот, културниот, јазичниот и религискиот идентитет на сите заедници и го гарантира правото на насатава на својост сопствен јазик во основното и средно образование. (амандман 8 со кој се замени членот 48).

Според последниот попис одржан во 2002 година во Република Македонија, вкупниот број на населението изнесува 2.144.550 жители, кое според етничкиот состав се состои од 64,18% македонци, 25,17% албанци, 3,85% турци, 1,78% срби, 2,66% роми, 0,84% бошњаци, 0,48% власи и 1,04% припадници на други етнички групи¹⁰. Оттука во Уставот (со амандманот 5 кој го замени член 7) се одредува дека службен јазик на целата територија и во нејзините меѓународни односи е македонскиот јазик и неговотот кирилско писмо, а друг јазик што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните исто така е службен јазик покрај македонскиот јазик (и се употребува за издавање на лични документи, во комуникација со министерствата, во органите на државната власт и во единици на локалната самоуправа како што е одредено во самиот член).

Во однос на верското прашање член 19 од Уставот од 1991 година ја гарантира слободата на вероисповест. Според податоците од последниот попис од 2002 година, 64,8% од населението во Македонија се изјаснило како православни христијани, 33,3% како муслимани, 0,35% како католици, 0,03% како протестанти и 1,5% се припадници на други верски заедници. Покрај другото во овој член се истакнува дека Македонската православна црква, како и Исламската верска заедница во Македонија, Католичката црква, Евангелско-Методистичката црква, Еврејската заедница и другите верски заедници и религиозни групи се одвоени од државата и се еднакви пред закон (оваа измена беше воведена со точка 1 од амандманот 7 се замени ставот 3 од членот 19).

Во однос на политичката партиципација амандманот 10 со кој се заменува членот 69, предвидува дека за закони кои директно ги засегаат културата, употребата на јазиците, образованието, личните документи, употребата на симболите и друго, се употребува „Бадинтеровото правило“,¹¹ а спорот во врска со примената на оваа одредба го решава Комитетот за односи помеѓу заедниците. Основањето на овој Комитет е предвидено со амандман 12 со кој се заменува членот 78 и предвидува дека Комитетот е сочинет од 19 членови од кои по 7 од редот на пратениците Македонци и Албанци и по еден член од редот на пратениците Турци, Власи, Роми, Срби и Бошњаци. Според законот кој ја

---

¹⁰ Статистички годишник на Република Македонија 2013, Државен завод за статистика на РМ. <http://www.stat.gov.mk/Publikacii/PDFGodisnik2013/03-Naselenie-Population.pdf>

¹¹ Според Бадинтеровото правило, при донесување одредена одлука потребно е двојно мнозинство, односно, мнозинство од вкупните гласови, меѓу кои треба да има мнозинство од гласовите на претставниците од немнозинските заедници.

уредува локалната самоуправа, во мешаните општини, предвидено е и основање на комисији за односи меѓу заедниците, во кои ќе има претставници од сите заедници на општината.

2. Споредба на уставните одредби во Сингапур и Македонија

Земајќи го во предвид составот на населението и неговата етничка, расна, јазична и верска припадност, јасно се согледува дека мултикултуралноста е одлика и на двете општества. И во двата случаи уставот гарантира заштита која предвидува дека не постои никаква дискриминација на граѓаните врз основа на религија, раса, потекло или место на раѓање, гарантирајќи ја мултијазичноста и слободата на верско убедување. Во двата случаи постојат одредени одредби кои предвидуваат заштита и негување на националните особености. Меѓутоа доколку детално се споредат одредбите поврзани со граѓанскиот концепт и прашањата поврзано со малцинските заедници, религијата и јазикот можат да се воочат повеќе разлики.

Граѓанскиот принцип и еднаква заштита и недискриминација

Во однос на граѓанскиот принцип и заштита на граѓаните постојат следните разлики: додека во уставот на Сингапур се споменува терминот „Граѓанин на Сингапур,“ без прецизирање на етничка или расна припадност, во македонскиот случај, во Преамбулата на уставот се споменуваат, како термините граѓани така и нивната етничка припадност. Во двата случаи се гарантира еднаква заштита пред законите која не прави разлика по расна, етничка, национална, религиска и други основи. Разликата е во тоа што во сингапурскиот случај дури и се прецизира пред кои закони посебно не треба да постои ваквата дискриминација, (односно за имотни прашања, водење на деловни дејности, вработување), додека во македонскиот случај се прецизира дека е потребно да се запази соодветната и правична застапеност на граѓаните кои припаѓаат на сите заедници во органите на државната власт и во другите институции на сите нивоа. Не постои дискриминација ниту во однос на религијата, ниту при употребата на јазиците ниту во образовнието.

Национални јазици и службени јазици

Како што беше погоре изнесено, национален јазик во Сингапур е малезискиот јазик. Иако припадниците на оваа заедница сочинуваат 13,4% од населението, наспроти 74,1% кинеско население, заради историски причини малезискиот јазик, кој е јазик на домородното население на Сингапур, се смета покрај за службен и за национален јазик на државата. Покрај ова, уставот одредува службеност и на јазиците на мнозинската заедница (кинескиот) на малцинската (тамил) и на англискиот јазик (кој е во широка употреба уште од времето на колонијализмот и заради фактот што голем дел од населението се странски граѓани кои работат и живеат во оваа држава). Во македонскиот случај имаме поразлична состојба. Службен јазик на целата територија на Македонија и во нејзините меѓународни односи е македонскиот јазик и неговото кирилско писмо, кој е јазик на скоро 65% од населението, додека друг службен јазик како што е одредено во самиот член е јазикот зборуван од најмалку 20% од граѓаните. Оваа одредба всушност е поврзана со точна процентуална застапеност на еден дел од населението, како на национално, така и на локално ниво, и истата всушност допринесува во креирање на мултиетнички локални општини. Оттука јасно се воочуваат разликите:

додека во македонскиот случај службеноста на јазикот се води од процентуална застапеност на заедниците, во сингапурскиот случај не постои такво ограничување. Иако малезискиот јазик има статус на национален јазик, истиот не попречува употреба на другите јазици во комуникација, учење, предавање или пак во подршката на владата за промоција на јазикот на другите заедници. Службената комуникација секако може да се води на сите четири јазици, иако најмногу е употребуван англискиот кој не е мајчин јазик на ниедна од заедниците на Сингапур. За разлика од Сингапур во Македонија не постои одредба на национален јазик, но секако секоја заедница може да го користи својот мајчин јазик во образованието, комуникација, во судството и медиумите.

Посебен статус на малцинствата

Во однос на статусот на малцинствата, во сингапурскиот устав иако се зборува за граѓани на Сингапур постојат општи одредби кои го уредуваат малцинското прашање, наведувајќи дека Владата ќе се грижи за интересите на расни и верски малцинства, без да ги набројува кои се тие и дека ќе настојува да врши функции на начин на кој ќе ја признава посебната позиција на Малезијците, заштитувајќи и промовирајќи го нивниот јазик и интересите од различен тип. Во македонскиот случај не постои одредба која конкретно посочува на грижа кон одредена заедница, но го гарантира правото на припадниците на заедниците слободно да го изразуваат, негуваат и развиваат идентитетот, а Републиката ја гарантира заштитата на етничкиот, културниот, јазичниот и верскиот идентитет на сите заедници. Од ваквата поставеност може да се забележи дека сингапурската влада посочува на постоење расни и верски малцинства, но само малезијското го именува, занемарувајќи ги индијците кои исто така по својата бројност претставуваат немнозински дел од населението, додека во македонскиот случај пак не се прави етничко издвојување и се гарантира заштита на сите заедници подеднакво.

Религиското прашање

Во однос на прашањето поврзано со религијата како во сингапурскиот, така и во македонскиот случај уставот го гарантира правото на исповед и практикување на сопствената религија. Она што ги прави различни пак е следното: со посебна одредба, и во овој случај во корист најмногу на малезијците, во Уставот се предвидува создавање закони поврзани со муслиманската религија. Имено иако од севкупното население само околу 15% се муслимани, ваквата одредба е индиректно поврзана со малезијците, затоа што скоро 99% од нив се припадници на оваа вера. Во македонскиот случај не постои фаворизирање на одредени религиски заедници, дури напротив со амандман од 2001 беше дополнет член 19 во кој покрај Православната црква, (која беше единствена спомената во членот) сега се на набројани и други верски институции.

Политичко учество

Во однос на политичката партиципација во сингапурскиот случај постои сигурна гаранција за учество на малцинските заедници како на изборите во парламентот, така и за претседателската функција, додека во македонскиот случај ваквата сигурна партиципација е гарантирана на локално ниво преку креирањето на мешани општини, што се направи во 2004 година и овозможи поголема застапеност на одредени немнозински заедници на локално ниво, а оттука и поголема можност за политичка партиципација. Овој факт имено, се должи на тоа што најголемиот број од припадниците

на немонзинските заедници гласаат по етничка линија. На национално ниво, политичката партиципација во владата и парламентот е секогаш загарантирана на најголемата мнозинска заедница, но не се исклучени и другите. Ваквата партиципација не се должи на посебна одредба, тука повторно на етничкото гласање помеѓу албанците и на предизборни коалиции на помалите етнички партии на немнозинските заедници, со двете најголеми македонски партии. Во однос на учеството во политичкото одлучување и во двата случаи постојат инструменти и органи со кои се регулира истото.

3. Политики за градење на национален идентитет и промоција на мултикултурализмот

Сингапур

Заради историските причини кои се поврзани со колонијализмот и заради мултикултуралниот состав на населението на Сингапур, долгогодишниот премиер на Сингапур, Lee Kuan Yew и лидер на People's Action Party имаше превземено и усвои различни политики, стратегии, проекти со цел да изгради еден заеднички сингапурски идентитет во кој ќе се препознаваат сите граѓани на Сингапур. Имено, со осамостојувањето во 1965 година, Сингапур добива „инфраструктура на држава, без придружна нација,¹² заради таа причина градењето на нацијата вклучуваше градење на национален идентитет кој би можел да ги задоволи етничкиот и јазичниот плурализам, а истовремено да вклучи сеопфатно чувство на националност, што воедно би значело и надминување на етничките посебни чувства и избегнување на креирање на кинески микрокосмос¹³. Имено по ова прашање на градење на национален идентитет, не се тргнува од минатото, туку од моментот, односно сегашноста и за истото беа потребни конститутивни митови кои би дозволиле мешање на различните култури во микс на симболи и социјални форми, кои би биле совршено азијатски¹⁴. Овие митови врз кои требаше да се заснова новото чувство на национален идентитет беа: мултикултурализам, меритократија и мултијазичност.

Еден од инструментите за промоција на мултикултурализмот беше политиката на „табула раза,, поврзана со стамбеното прашање, која се водеше од слоганот „отстрани, уништи, замени,¹⁵. Овој слоган беше промовиран повеќе во архитектонски-урбанистичка смисла, преку кој се имаше тенденција да се избрише минатото и да се инвестира во историјата, давајќи нов идентитет на градот. Во овој контекст на новоградби беше земен во предвид и културниот апсект, резултирајќи со креирање на мешани населби. Најпрвин етничкиот елемент беше исклучен од критериумите за понуда на социјалните станови и се применуваше методот “прв дојден, прв усужен,, со цел да се добие една поголема дисперзија и интеграција, за да во втор момент се ориентира кон една политика на директна контрола на етничката пропорционална застапеност. Имено ваквата политика предвидува дека во социјалните стамбените

---

¹² Michael Hill, Lian Kwen Fee, The politics of nation building and citizenship in Singapore, Routledge, London and New York, 1995, pp.12-13. <https://bcventura.files.wordpress.com/2016/11/1-politics-of-nation-building-p-23-48.pdf>

¹³ Francesco Pannozzo, Dal Terzo al primo mondo: Singapore: un esperimento di successo, Firenze university press, 2018, p.12-13

¹⁴ Idem, p. 25

¹⁵ Idem, p.22

комплексни треба да се почитуваат етничките пропорции и дека е потребно воведување на ограничување на пазарни трансакции за препродажба на становите¹⁶. Ваквото креирање на мешани етнички населби, се веруваше дека ќе доведе до подобро запознавање на другата раса и мирен соживот. Дополнително на ова, во секоја населба беа изградени трговски центри со цел населението да го поминува и слободното време на исто место. На национално ниво пак, со цел да се вкорени чувство на национален идентитет, во 1967 година беше воведено задолжително служење на војска. Проектот наречен Total Defence (Целосна одбрана) се однесуваше на пропагандата преку која секој граѓанин требаше да ја даде „душата и телото“, за одбрана на Сингапур, а со цел да се одбрани малото островче од сите потенцијални непријатели¹⁷.

Вториот мит одреден како основа за изградба на националниот идентитет- принципот на меритократија, беше избран со цел да промовира социјална мобилност на сите припадници на заедниците, не поаѓајќи од етничка, религиска или јазична припадност, туку од способноста за работа. Овој принцип беше основа и на приоритетната политика на владата за достигнување на економски развој и општа добросостојба.

Третиот мит врз кој требаше да се заснова националниот идентитет е принципот на мултијазичноста кој е тесно поврзан и со промоцијата на мултикултуралноста. Образованието овозможено на сите јазици, беше најдобар инструмент за промоција на истиот. Имено за време на колонијалното управување образованието беше распределно на начин што настава на англиски јазик беше овозможено само за привилегираното малцинство, додека во народните училишта се образуваше мнозинството, на кинески, малезијски и тамил јазикот. Најорганизирано образование во овие училишта беше кинеското, но со ориентација кон национализам на матичната држава, заради која причина една од тенденциите на ПАП помеѓу 1954 и 1965 година беше насочено кон попречување на силата на една кинеската етика која имаше мали симпатии кон мултикултурализмот и воведување на еднаков третман на четирите јазици поставувајќи основи за мултијазично образование. Имено од 1954 година беа воведени интегрирани училишта во кој англискиот јазик имаше статус на *lingua franca*, а истовремено се подржуваше и политиката за втор јазик¹⁸.

Од 70-тите години пак, се интензивира промоцијата на *азијатските вредности* кои во сингапурскиот случај се водат од конфучијанизмот¹⁹ и се сметаа за основа за градење на сингапурскиот идентитет. Според сингапурскиот лидер, во мултикултуралните општества беше потребно да се достигне социјална стабилност која ќе се спротивстави на расните, етнички и религиски тензии. Еден од основните вредности, покрај патерналистичката влада која ќе овозможи јаки мерки за економски развој, семејството е она кое претставува природен и самоодржлив механизам за обезбедување на: негување, социјализација и социјални услуги на населението, како и емоционален филозофски модел за размислување за општеството како органско

---

¹⁶ Idem, p.27

¹⁷ Idem, p. 26

¹⁸ Michael Hill, Lian Kwen Fee, *Op.cit.*, p.15

¹⁹ Конфучијанизмот претставува систем на меѓусебно поврзани морални норми кои го регулираат однесувањето на едни заедници на луѓе, со цел да се создаде и одржи општествена хармонија, која се постигнува исклучиво преку учењето на морално однесување на поединецот. Исто така обезбедува хиерархиски пристап кон општествената организација преку меритократија ставајќи голем акцент на образованието и воспитанието.

единство, обезбедувајќи на тој начин образложение за комунитаризмот²⁰. За оваа цел учењето на вредностите требаше да почне од семејството и да продолжи во училиштата како најдобро место за ширење на етичките конфучијански вредности како: љубезност, почит кон претпоставените, социјална дисциплина, откажување од личната слобода заради стабилност и социјална балгсостојба, навики за ориентација кон колективните димензии и способност да се работи во тим.

Една од програмите за промоција на овие вредности беше Education of living, програма воведена во 1974 година и предвидена да се предава на мајчиниот јазик, отколку на англиски, со цел изучување на правата и обврските на граѓаните, како и на моралните вредности, за тоа што е добро, а што погрешно. Во 1991 година пак, беше конечно и воведен *Белиот пејпер*²¹ или заеднички вредности кои се засноваа на 5 принципи-основа на националниот идентитет, а тоа се: 1. Nation before community and society above self, 2. Family as the basic unit of society, 3. Community support and respect for the individual, 4. Consensus not conflict, 5. Racial and religious harmony. Во однос на ова последното од 1998 година се вовеле и национален празник Racial harmony day celebrations, кој секој 21 јуни ги комеморира загинатите во 1964 година, давајќи поддршка на расната хармонија и ги едуцира сингапурските граѓани на концептот на хармонија помеѓу различните етноси. Покрај овој празник се слават и други празници на заедниците на Сингапур кој пред се се поврзани со религиските празнувања²².

Македонија

Во македонскиот случај имаме сосема различна ситуација. Ако Сингапур се најде „со државна инфраструктура, но без пропратна нација,, во македонскиот случај може да се каже дека „македонската нација конечно доби своја независна држава,, По долговековна борба и после 45 години државна конститутивност во рамките на југословенската федерација, Македонија се конституираше како суверена и самостојна национална држава на македонскиот народ во кој секако се обезбедуваше рамноправност и траен соживот со Албанците, Турците, Ромите, Власите и другите националности. Уставот гарантираше право на изразување на идентитетот и негување, развој и промовирање на културните особености на сите, употреба и настава на мајчиниот јазик и слобода на пропагирање на верата. Ни во еден случај уставот не промовираше дискриминација на националностите, меѓутоа две од нив, албанската и турската го загубија статусот на конститутивна народност кој го добија со уставот во 1974 година и сега во новиот устав беа дефинирани како националности, односно на исто ниво како другите помали заедници. Наспроти политиката на етницизација²³, која

---

²⁰ Michael D. Barr, Lee Kuan Yew and the “Asian values” debate, Asian Studies Review, Vol.24, n.3 September 2000, http://www.cafefle.org/texteskkkmg-icc_articles/13_Singapore_26p-Pol%20copie.pdf

²¹ http://eresources.nlb.gov.sg/infopedia/articles/SIP_542_2004-12-18.html

²² Кинеска нова година, Good Friday (кој соодветствува на Велики петок), Vesek day (паѓањето на Буда), Hari Raya Puasa, (Рамадам) National Day (ден на независноста), Diwali Deepavali (празник на индијците), Католички Божиќ. <https://www.timeanddate.com/holidays/singapore/>

²³ Анализирајќи ја социјалната кохезија на македонците и албанците во првата деценија на самостојна Македонија, социологот Али Пајазити, вели дека владата води политика на етницизација, посочувајќи на уставните одредби, арбитрарни одлуки за банкнотите кои содржеа само христијански симболи, усвојување на верски празници како национални, конструкција на 26метарски крст како симбол на хрисијанската православна македонска држава итн. Али Пајазити, „Мултикултурализмот: нова визија за иднината на Македонија, во Иван Додевски, (edited by),

се промовираше за консолидирање на новата држава, уште од самиот почеток албанците, кои претставуваа најбројна од малцинските националности, бараа рамноправен статус во општеството пред се преку статус на конститутивна нација и поширока употреба на нивниот јазик. Наместо ова, кое би водело кон развој на бинационална држава, во 2001 година се направија уставни измени со кој „национална држава на македонскиот народ,, се замени со „граѓани на Република Македонија,,. И покрај ваквото дефинирање, истото не значеше чист граѓански концепт, затоа што во продолжение на терминот граѓани се објаснува која е етничката припадност на граѓаните, односно дека тоа се македонскиот народ како и граѓаните кои живеат во нејзините граници и се делови од други народи: албанскиот, турскиот, влашкиот, ромскиот, спрскиот, бошњачкиот. Битно е да се напомене дека до овие измени не се дојде на спонтан начин или преку мирен пат, туку истите беа резултат на конфликтот од 2001 година, кој резултираше со потпишување на Охридскиот рамковен договор (ОРД), кој ќе стане основа за унапредување на идентитетите и статусот на заедниците во општеството и за промоција на неговиот мултикултурален карактер. Еден од основните принципи на ОРД е дека мултиетничкиот карактер на македонското општество мора да се сочува и да најде свој одраз во јавниот живот, давајќи посебно значење на развојот на локалната самоуправа што би овозможило поттикнување на учеството на граѓаните во демократскиот живот и унапредување на почитувањето на идентитетот на заедниците.

За остварување на овие принципи беа направени, како уставни, така и законски измени кои доведоа до: 1. Ревидирање на општинските граници за креирање на мешани општини (во кои се имаше тенденција немнозинските заедници да станат мнозински, односно барем повеќе од 20% во рамките на општината); 2. Поширока употреба на јазиците на немнозинските заедници; 3. Рамноправност пред законот на верските институции; 4. Недискриминраност и правична застапеност преку соодветна и правична застапеност во државните и јавни институции на граѓаните од сите заедници; 5. Развој на децентрализиран власт со цел зајакнување на овластувањата на избраните локални претставници и зголемување на нивните надлежности; 6. Посебни собраниски процедури за поголемо учество на политичко учество на немнозинските заедници; 7. Изразување на идентитетот преку употреба на симболите на заедницата која е мнозинство во општината²⁴.

Конкретно одредбите од Охридскиот рамковен договор доведоа до намалување на општините од 120 на вкупно 84, односно 80 во 2013 година, од кои 31 општина се сметаат за мултиетнички, што значи дека мнозинството од населението во овие општини се припадници на немнозинските заедници. Во согласност со одредбите за употреба на јазиците, во 22 од овие општини се употребува јазик од една немнозинска заедница, во 7 се употребуваат јазици од две немнозински заедници, а во две општини се употребуваат дури три јазици од немнозинските заедници. Во 8 општини пак, како службени јазици се воведени и јазиците на немнозинските заедници кои се помалку од 20% од населението во тие општини. Според промените на Законот за изменување и дополнување на законот за употреба на знамињата на заедниците во Република

Мултикултурализмот во Македонија, модел во настанување, Foundation Open Society Institute-Macedonia, 2005, стр.45

²⁴ Рамковен договор, http://www.siofa.gov.mk/data/file/Ramkoven_dogovor_mk.pdf

Македонија, пак во општини каде немнозинските заедници се повеќе од 50% од населението во таа единица на локалната самоуправа се овозможува истакнување на знамињата на немнозинската заедница која претставува мнозинството во општината²⁵. Покрај ова се направи и измена на Законот за празниците на Република Македонија, со кој се воведуваат и нови празници, категоризирани како „државни празници на Република Македонија“ и „празници на Република Македонија“. Во рамките на овие празници како државни празници се слават православните Божиќ и Велигден и исламскиот Рамазан Бајрам. Потоа секоја верска заедница во Македонија, односно православните христијаните, католиците, муслиманите и евреите ги слават своите најзначајни празници, додека секоја немнозинска заедница исто така слави по еден празник во годината²⁶. Друга битна одредба која произлезе од ОРД беше „соодветната и правична застапеност на сите граѓани кои припаѓаат на сите заедници во органите на државната власт и другите јавни институции на сите нивоа... Во февруари 2003 година Владата на Република Македонија ги усвои Основите за подготовка на програмата за подобрување на соодветната и правична застапеност на заедниците во јавната администрација и јавните претпријатија. Овие мерки предвидуваа јакнење на способностите за превод, отворање на двојазични места, анализа на слободни места за вработување во администрацијата и вработување во секторот за односи помеѓу граѓаните и јавната администрација.

4. Заклучоци и препораки во однос на усвоените политики за градење на национален идентитет и промоција на мултикултурализмот

Од досега изнесеното може да се изведат следните заклучоци:

- Додека во Сингапур за градење на сингапурскиот национален идентитет се брише минатото и се тргнува во сегашноста, во македонскиот случај се тргнува од минатото, но се адаптира на потребите од „сегашноста“.
- Сингапур уште од самиот почеток е насочена кон градење на национален идентитет, односно сингапурски идентитет кој нема да се води од „етничкото“ туку од „заедничкото“. Ваквата одлука се должи и на конфликтот избувнат помеѓу кинезите и малезијците од 1964 година кога Сингапур сеуште беше дел од малзиската федерација. За да се избегнат понатамошни вакви тензии во рамките на новата држава, сингапурскиот лидер Ли Куан Ју, уште од самиот почеток ќе се залага за градење на идентитет кој ќе го стави колективното, пред индивидуалното и ќе се води од азијатските вредности, предводени пред сè од конфучијанската филозофија на морални вредности.

---

²⁵ Службен Весник на РМ, бр.100, 25.07.2011
<http://www.slvesnik.com.mk/Issues/47D56301AAB3324281A085DAAC0AEF98.pdf>

²⁶ Празници и неработни денови за верниците од православната заедница се Бадник, Водици, Велики петок пред Велигден, Голема Богородица и Духов ден, а за католиците Првиот ден на Божиќ, Вториот ден на Велигден и Празникот на сите светци. Курбан Бајрам се празнува од страна на верниците од муслиманската вероисповед, додека Првиот ден на Јом Кипур е празник и неработен ден за припадниците на еврејската заедница. Денот на албанската азбука – за припадниците на албанската заедница, Денот на настава на турски јазик – за припадниците на турската заедница, празникот Свети Сава – за припадниците на српската заедница, Меѓународниот ден на Ромите – за припадниците на ромската заедница, Националниот ден на Власите – за припадниците на влашката заедница и Меѓународниот ден на Бошњациите – за припадниците на бошњачката заедница.

- Во македонскиот случај уште од самиот почеток се води политика на консолидирање на национална држава на македонците, во која секако не се занемарени и другите заедници. Ваквата констелација издржа 10 години и претпре конфликт кој доведе до усвојување на политики и законски и уставни промени насочени, не кон градење на заеднички национален идентитет, туку кон промоција на различното, а не на заедничкото. Водилката во тоа беше овозможување на чувство на рамноправност на немнозинските заедници и изразување на различното во јавната сфера.

- И во двата случаи мултикултурализмот и мултијазичноста се усвојуваат и применуваат, меѓутоа во сингапурскиот случај за градење на националниот идентитет, а во македонскиот случај за поголема застапеност на немнозинските заедници и нивна рамноправност со мнозинската заедница.

- Креирањето на мешаните населби во Сингапур е политика која се води од тенденција на мешање на населението и креирање на услови за соживот и взаемно запознавање, додека во македонскиот случај мешаните општини, беа креирани за унапредување на малцинските заедници, односно создавање на чувство на нивна важност во заедницата и создадоа чувство на нелагодност кај оние граѓани во општините во кои нивната процентуалност се смени како резултат на зголемување на процентуалноста на друга заедница.

- Употребата на јазикот и истакнувањето на симболите и знамињата, како и промена на имињата на локално ниво на училиштата и улиците, во корист на немнозинските заедници во Македонија, доведе до “изедначување,, на заедниците во одредени општини и задоволување на потребата на “помалкубројните,, да се истакне нешто свое, во кое се идентификуваа истите. Меѓутоа тоа предизвика чувство на нелагодност кај националната мнозинска заедница и беше далеку од градење на заеднички идентитет. Имено многу честа причина за таквата нелагодност е знамето на албанската етничка заедници. Знамето на немнозинската албанска заедница кое воедно е и знаме на албанската држава, причинува нелагодност кај мнозинската заедница, односно етничките македонци, додека пак Албанците од Македонија државното знаме на Републиката, го поистоветуваат како етничко знаме на македонците.

- Во однос на мултијазичноста како принцип за заеднички идентитет, двата случаи се неспоредливи како модели. Постојат разлики во делот: на одредување на национален јазик (во сингапурскиот случај постои, но не и во македонскиот), во службеноста на јазиците (додека Македонија службеноста на јазикот на немнозинските заедници е поврзана со процентуалност од 20%, во Сингапур служебени јазици се, како јазикот на мнозинската заедница, така и на две не мнозински заедници, како и еден меѓународен јазик), како и во употребата на јазиците во образованието (во сингапур се применува билингвизам, додека во македонскиот случај образованието се изведува на јазикот на заедницата, при што кај немнозинските заедници е задолжително и учењето на македонскиот јазик). Она што е олеснително во сингапурскиот случај е употребата на англискиот јазик кој е службен јазик, се употребува во образованието и се користи за комуникација (како помеѓу заедници во Сингапур, така и од нерезедентното странско население кое претставува голем дел од населението) и истото не предизвикува фрустрации или чувство на помала вредност. Во македонскиот случај службен јазик на државата е јазикот кој е зборуван од 65% од населението, односно мнозинската заедница и истиот е службен и за меѓународните односи. Имено ваквата службеност на јазикот може да се спореди со службеноста која англискиот ја има во Сингапур.

- Друг битен мит кој беше избран во сингапурскиот случај како основа за градење на заеднички идентитет е меритократијата, односно вработување по способност, а не по етничка, расна или религиска основа, што не е случај во македонското општество. Имено, иако во македонскиот случај не постои стриктно таква одредба, туку се поаѓа од соодветната и правична застапеност на сите заедници, истата во пракса спроведува етничко вработување, односно вработување по етничка припадност. Колку и да беше предвидено дека оваа одредба ќе донесе до балансирање на етничкиот состав на вработените, толку повеќе донесе не професионалност и превработеност. Имено ваквата политика која се спроведува во македонскиот случај е сосема спротивна на она што се применува во Сингапур. Како да работите се гледаат од различна гледна точка. Додека во македонскиот случај, се мисли дека со етничкиот баланс ќе се задоволи потребата на промоција на мултикултуралноста, во сингапурскиот случај токму обратното, вработување, не по етничка линија, туку по заслуга, нема да дискриминира никој, а воедно ќе донесе до развој и конкуренција на пазарот на човечки капитал.

Споредувајќи ги сумарно двата случаи може да се каже дека македонскиот случај сеуште претставува пример на поделено општество во кое се уште не постојат политики за изградба на заеднички идентитет и недостасува она што во сингапурскиот случај се дефинира како заеднички вредности. Она што Македонија може да научи од Сингапур е дека нејзината филозофија на колективното пред индивидуата, фамилијата како основа на општеството, нацијата пред заедниците, доведе и до економскиот развој по која е и препознатлива оваа држава. Имено истите вредности беа основа и водилка за економскиот развој. Отука може да се извлечат и неколку препораки дека:

-Македонија конечно од мултикултурализам треба да премине во градење на интеркултурно општество во кое преку мешани смени во училишта и заеднички часови, заеднички настани и музички фестивали, мултијазични медиуми и литература, ќе се прифати другиот, ќе се изучува неговиот јазик, култура, обичаи и ќе се надминат предрасудите.

-Преку примена на принципот на меритократија кој треба да е пропатен на темелната вредност „соодветната и правична застапеност“, потребно е да се цели кон постигнување на економски развој и подобра општествена добросостојба.

-И конечно треба да се изнајдат заеднички вредности во кои ќе бидат сплотени сите граѓани на Републиката.

Користена литература

Извори

The Constitution (Amendment) Act 1969 (No. 19 of 1969), in force on 9 January 1970.

The Constitution of Singapore Amendment Act (Act No. 8 of 1965)

The Constitution of the Republic of Singapore, 9.08.1965

The Republic of Singapore Independence Act (Act No. 9 of 1965)

Службен весник на РМ

Устав на Република Македонија, Службен весник на РМ, бр.52 од 22 ноември 1991,
Скопје

Печатена литература

- Census of population 2010 advance census release, ISBN 978-981-08-6819-2, Department of Statistics, Ministry of Trade & Industry, Republic of Singapore.
- Census of population 2010, Statistical Release 1 Demographic characteristics, education, language and religion, Singapore Department of Statistics.
- Francesco Pannozzo, Dal Terzo al primo mondo: Singapore: un esperimento di successo, Firenze university press, 2018 -Michael Hill, Lian Kwen Fee, The politics of nation building and citizenship in Singapore, Routledge, London and New York, 1995.
- Kevin Tan, The Singapore legal system, NUS press, 1999, Singapore.
- Michael D. Barr, Lee Kuan Yew and the "Asian values" debate, Asian Studies Review, Vol.24, n.3 September 2000.
- Али Пајазити, „Мултикултурализмот: нова визија за иднината на Македонија, во Иван Додевски, (edited by), *Мултикултурализмот во Македонија, модел во настанување*, Foundation Open Society Institute- Macedonia, 2005.
- Статистички годишник на Република Македонија 2013, Државен завод за статистика на РМ.

Електронски извори

- <https://www.singstat.gov.sg/publications/cop2010/cop2010adr>
- <https://www.britannica.com/place/Singapore/History>
- <https://sso.agc.gov.sg/Act/CONS1963#PIIV->
- <https://sso.agc.gov.sg/Act/RSIA1965#pr1->
- https://www.singstat.gov.sg/-/media/files/publications/cop2010/census_2010_release1/cop2010sr1.pdf
- <http://www.slvesnik.com.mk/content/Ustav%20na%20RM%20-%20makedonski%20-%20FINALEN%202011.pdf>
- <http://www.stat.gov.mk/Publikacii/PDFGodisnik2013/03-Naselenie-Population.pdf>
- <https://bcventura.files.wordpress.com/2016/11/1-politics-of-nation-building-p-23-48.pdf>
- http://www.cafefle.org/texteskkkmg-icc_articles/13_Singapore_26p-Pol%20copie.pdf
- <https://www.timeanddate.com/holidays/singapore/>
- http://www.siofa.gov.mk/data/file/Ramkoven_dogovor_mk.pdf
- <http://www.slvesnik.com.mk/Issues/47D56301AAB3324281A085DAAC0AEF98.pdf>
- http://eresources.nlb.gov.sg/infopedia/articles/SIP_542_2004-12-18.html
- https://books.google.mk/books?id=NWdmDwAAQBAJ&pg=PA12&lpg=PA12&dq=politica++tabula+rasa+singapore&source=bl&ots=1tl1Gz2gs7&sig=ACfU3U3DqGw4UB0WWKE-XFmAf6kzN44qMg&hl=it&sa=X&ved=2ahUKEwj4k43Hie7gAhXvzaYKHbXWA_UQ6AEwA3oECAYQAQ#v=onepage&q=politica%20%20tabula%20rasa%20singapore&f=false
- [https://books.google.mk/books?id=RqTwXSKrBQMC&pg=PR22&lpg=PR22&dq=The+Constitution+of+Singapore+Amendment+Act+\(Act+No.+8+of+1965\)&source=bl&ots=yh4pVO7RXh&sig=ACfU3U07TjtouFNbO3OG2KbdJNnPAM5Svw&hl=it&sa=X&ved=2ahUKEwjxN6nzvfgAhVtyaYKHZnoANAQ6AEwC3oECAUQAQ#v=onepage&q=The%20Constitution%20of%20Singapore%20Amendment%20Act%20\(Act%20No.%208%20of%201965\)&f=false](https://books.google.mk/books?id=RqTwXSKrBQMC&pg=PR22&lpg=PR22&dq=The+Constitution+of+Singapore+Amendment+Act+(Act+No.+8+of+1965)&source=bl&ots=yh4pVO7RXh&sig=ACfU3U07TjtouFNbO3OG2KbdJNnPAM5Svw&hl=it&sa=X&ved=2ahUKEwjxN6nzvfgAhVtyaYKHZnoANAQ6AEwC3oECAUQAQ#v=onepage&q=The%20Constitution%20of%20Singapore%20Amendment%20Act%20(Act%20No.%208%20of%201965)&f=false)